

Prof. dr hab. Wiesław Puś
Instytut Historii
Uniwersytetu Łódzkiego

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr. Krzysztofa Karbownika, *Służba zdrowia w zakładach górniczo-hutniczych Zachodniego Okręgu Górniczego w latach 1817-1870*, Kielce 2016, ss.360, napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Jerzego Szczepańskiego w Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach

Temat podjęty przez mgr. Krzysztofa Karbownika stanowi istotny wkład do dziejów społeczno-gospodarczych Królestwa Polskiego, szczególnie w odniesieniu do przemysłu górniczo-hutniczego, który rozwijał się pod opieką władz Królestwa Polskiego, a następnie Banku Polskiego w regionie staropolskim oraz Zagłębiu Dąbrowskim. Problematyka ekonomiczna rozwoju górnictwa i hutnictwa w Królestwie Polskim była przedmiotem badań w kilku ośrodkach naukowych w Polsce, przede wszystkim w Uniwersytecie Śląskim, Uniwersytecie Warszawskim, Uniwersytecie Jana Kochanowskiego w Kielcach, ale także w Uniwersytecie Łódzkim. Jednakże w dotychczasowych badaniach nad górnictwem i hutnictwem problematyka społeczna, a szczególnie opieka zdrowotna była raczej pomijana. W zawiązku z tym opracowanie K. Karbownika stanowi istotne uzupełnienie tych badań.

Całość recenzowanej rozprawy składa się ze wstępu, pięciu rozdziałów, zakończenia, ośmiu aneksów, wykazów skrótów, ilustracji, tabel oraz bibliografii. W obszernym wstępie (13 stron) autor omówił temat rozprawy, ramy chronologiczne pracy, źródła i literaturę, a także wspominał o roli władz Królestwa Polskiego, w tym S. Staszica w rozbudowie górnictwa i hutnictwa. W przypisie nr 2 autor stwierdza: *Nad efektami rewolucji przemysłowej dokonywanej przez władze Królestwa Polskiego nadal trwa dyskusja badaczy, choć przeważa pogląd o nieudanej próbie doścignięcia w tej materii krajów Europy Zachodniej*. Otóż wydaje się, że autor niepotrzebnie używa pojęcia *rewolucja przemysłowa* w odniesieniu do procesu industrializacji. Jak bowiem wiadomo *rewolucja przemysłowa* była długoletnim procesem zmian technicznych, technologicznych, organizacyjnych, ekonomicznych i społecznych, który na dobrą sprawę w sposób klasyczny miał miejsce jedynie w Anglii. Na ziemiach polskich w okresie do 1914 r. możemy jedynie mówić o postępie technicznym i przeobrażeniach ekonomiczno-społecznych. Warto przypomnieć, że zdaniem amerykańskiego ekonomisty i historyka gospodarczego W. Rostowa, a rewolucja przemysłowa dokonuje się wtedy, kiedy dochód narodowy na głowę mieszkańca danego kraju rośnie szybciej aniżeli przyrost

naturalny. Warto przypomnieć, że w Królestwie Polskim do 1914 r. przyrost naturalny był wyższy aniżeli dochód narodowy per capita.

Silną stroną opracowania K. Karbownika jest baza źródłowa, autor korzystał z materiałów archiwalnych w czterech archiwach: Archiwum Państwowe w Katowicach- zespół Archiwum Górnicze Dąbrowy Górniczej – w sumie 78 sygnatur; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie – zespół Urząd Lekarski Guberni Warszawskiej - dwie sygnatury i zespół Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu – jedna sygnatura; Archiwum Państwowe w Kielcach – zespół Urząd Lekarski Guberni Radomskiej – cztery sygnatury oraz zespół Naczelnik Powiatu Kieleckiego – cztery sygnatury; Archiwum Państwowe w Radomiu – zespół Urząd Lekarski Guberni Radomskiej – jedna sygnatura. Ponadto autor wykorzystał źródła drukowane, w tym kilkadziesiąt tomów Dziennika Praw Królestwa Polskiego, dziewiętnastowieczne podręczniki medyczne, kalendarze, spisy lekarzy, skorowidze i inne druki, w sumie 38 wydawnictw. W spisie literatury znajdują się 94 pozycje. Wydaje się, że autor mógłby sięgnąć również porównawczo do ciekawej pracy Jana Fijałka, *Instytucje pomocy materialno-zdrowotnej w Łodzi i okręgu łódzkim (wiek XIX do 1870 roku)*, Łódź 1962. Godne podkreślenia jest także wykorzystanie przez autora materiałów internetowych.

Rozdział pierwszy pt. *Organizacja służby zdrowia w Królestwie Polskim w latach 1815-1870*, jak sam autor napisał we wstępie ma charakter wprowadzający do rozważań nad służbą zdrowia w górnictwie. Został opracowany, głównie na podstawie dotychczasowej literatury historycznej oraz Dziennika Praw Królestwa Polskiego. Autor wiele miejsca poświęcił szpitalnictwu oraz szkolnictwu medycznemu, jak również procedurom zdobywania kwalifikacji. Rozdział ten jest bardzo obszerny, w sumie liczy 100 stron. Jeżeli w przyszłości autor będzie publikował swoją dysertację rozdział ten należy zdecydowanie ograniczyć.

Drugi rozdział pt. *Zachodni Okręg Górniczy*, podobnie jak pierwszy ma również charakter wprowadzający, ale jest niezbędny bowiem obejmuje obszar bezpośrednio interesujący autora rozprawy doktorskiej. Przy jego opracowaniu K. Karbownik korzystał nie tylko z dotychczasowej literatury i źródeł drukowanych ale również bezpośrednio z archiwaliów. Autor bardzo szczegółowo przedstawił organizację górnictwa w Królestwie Polskim, powołanie Królewskiego Korpusu Górniczego i utworzenie w Kielcach już w 1816 r. Akademii Górniczej. Uczelnia ta funkcjonowała dość krótko do 1827 r., jednak wykształciła ponad 40 specjalistów, którzy w następnych latach odgrywali istotną rolę w funkcjonowaniu rządowych kopalń i hut. Najwięcej miejsca autor poświęcił kwestii wyodrębnienia Zachodniego Okręgu Górniczego, jego władz, organizacji pracy, działalności administracji, jak również stowarzyszeniom górniczym.

Rozdział trzeci pt. *Górnicza służba zdrowia w Okręgu Zachodnim*, w całości został przygotowany na podstawie źródeł archiwalnych. Autor zwrócił uwagę, że początki górniczej służby zdrowia sięgają czasów pruskich, jeszcze przed 1806 r., kiedy górnicy organizowali składki i niejako wynajmowali lekarza, który ich leczył. W okresie Królestwa Polskiego w Zachodnim Okręgu Górniczym funkcjonowały lazarety górnicze, według badań autora znajdowały się one w Dąbrowie Górniczej oraz w Pankach. Była to więc już zorganizowana górnicza służba zdrowia i główne miejsce pracy lekarza górniczego. W rozdziale tym autorowi udało się przedstawić listę najczęstszych chorób, na które zapadali górnicy (poza wypadkami przy pracy lub epidemiami). Interesującą kwestią były także przywileje członków Korpusu Górniczego m.in. prawo do wypłaty za okres choroby tzw. *kranszychta*. W rozdziale tym ponadto autor w miarę precyzyjne (na ile pozwalały źródła) opisał działalność lazaretów i organizację pracy lekarzy i personelu pomocniczego, wyżywienie chorych, warunki pobytu w lazarecie, stosowane leki. Wiele miejsc poświęcił również na przedstawienie budynków lazaretów w Dąbrowie i Pankach wraz z planami architektonicznymi. Oddzielny podrozdział został poświęcony aptekom, które w interesującym nas okręgu funkcjonowały w Olkuszu, Pilicy i Dąbrowie. Autor informacje na temat aptek w Zachodnim Okręgu Górniczym poprzedził kilkustronicowym opisem początków aptek na ziemiach polskich sięgając do XV wieku. Są to niewątpliwie interesujące informacje ale zdaniem recenzenta zbędne w recenzowanej rozprawie.

Kolejny czwarty rozdział pt. *Personel medyczny Zachodniego Okręgu Górniczego*, został poświęcony szczegółowemu przedstawieniu środowiska lekarzy i felczerów opiekujących się pracownikami w tym okręgu. W latach 1823- 1867 w Pankach i Dąbrowie pracowało 7 lekarzy. Autor bardzo precyzyjnie na podstawie źródeł przedstawił zakres ich obowiązków, do których obok bezpośredniej opieki lekarskiej należało także wydawanie świadectw zdrowia uprawniających do pracy, jak również decyzji o przejściu na emeryturę ze względu na stan zdrowia. Ponadto byli zobowiązani do prowadzenia systematycznej dokumentacji wykonywanych czynności, która była kontrolowana przez zwierzchników. Istotnym osiągnięciem autora jest w miarę szczegółowe przedstawienie zarobków lekarzy oraz ich majątków, jak również pochodzenia społecznego oraz posiadanego wykształcenia i stopnia naukowego.

W kolejnym podrozdziale czwartego rozdziału autor przedstawił środowisko felczerów górniczych, którzy byli pomocnikami lekarzy. Według badań autora w okresie od lat trzydziestych do 1871 r. w interesującym nas okręgu pracowało 10 felczerów. W odniesieniu do tej grupy pracowników górniczej służby zdrowia, podobnie jak w stosunku do lekarzy, K. Karbownik szczegółowo opisał zarobki i majątki felczerów, ich obowiązki, a także kwalifikacje oraz ich

pochodzenie społeczne. Rozdział czwarty został opracowany bardzo solidnie i stanowi zasadniczą część recenzowanej rozprawy.

Ostatni, piąty rozdział pt. *Nieszczęśliwe wypadki w zakładach i kopalniach Okręgu Zachodniego*, podobnie jak dwa poprzednie został opracowany na podstawie bezpośrednich materiałów archiwalnych. Autor kolejno przedstawił warunki pracy w kopalniach i hutach, które często były przyczyną nieszczęśliwych wypadków, następnie dość szczegółowo konkretne wypadki oraz próby i sposoby zapobiegania tym tragicznym wydarzeniom.

Całość rozprawy doktorskiej mgr. Krzysztofa Karbownika należy ocenić zdecydowanie pozytywnie, autor zrealizował cel, który postawił we wstępie, a mianowicie odtworzył strukturę organizacyjną górniczej służby zdrowia. Przedstawił także jej funkcjonowanie wraz z jej słabościami i osiągnięciami w Zachodnim Okręgu Górniczym. Praca ta zdaniem recenzenta w pełni odpowiada wymogom ustawowym stawianym rozprawom doktorskim, w związku z powyższym stawiam wniosek o dopuszczenie mgr. Krzysztofa Karbownika do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Łódź 25 .08.2016 r.

Wiesław Puś